

CUPRINS

Prefață. Argumentum pentru Elemente de Dreptul inteligenței artificiale (IA)	5
--	---

Capitolul I

INTRODUCERE. NEVOIA DE REGLEMENTARE ȘI PERSPECTIVE DE REALIZARE A GUVERNANȚEI JURIDICO-INSTITUȚIONALE A INTELIGENȚEI ARTIFICIALE (IA)

1. „Inteligența artificială” ca „obiect de drept”	11
2. Ambiguitatea actorilor reglementării și a contribuției lor.....	13
2.1. Ne(de)reglementare vs. reglementare a IA în ecuația confruntării geopolitice	14
2.2. Geopolitica IA și guvernanta sa juridică	15
2.2.1. Abordarea S.U.A.	16
2.2.2. Abordarea europeană.....	17
2.2.3. Abordarea chineză	18
3. Ce tip de reglementare pentru IA?.....	18
3.1. Un cadru etic general. Repere comune.....	19
3.1.1. Principii comune și diferențe notabile.....	20
3.2. Reglementarea juridică.....	21
3.3. Aplicarea dreptului comun și a garanțiilor statului de drept la luarea deciziilor (administrative) de sau cu ajutorul inteligenței artificiale	23
4. Spre un drept al inteligenței artificiale?.....	25
4.1. Mari provocări ale reglementării IA.....	26
4.2. Primele perspective reglementare.....	28
4.3. Elemente constitutive	29

Capitolul II

IMPACTUL IA ASUPRA DREPTURILOR UMANE. SPRE CEA DE-A PATRA CATEGORIE DE DREPTURI ALE OMULUI, DREPTURILE UMANE PRIVIND INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ?.....

1. Preliminarii generale	46
2. Fundamentele onusiene: evoluție în timp, o capacitate de adaptare și de răspuns la noile provocări.....	48
2.1. Moștenirea fondatoare	49
2.2. Evoluții și precizări de etapă	51
2.3. Noile provocări.....	52
2.4. Dezvoltarea dimensiunilor normative	54
3. Poate deveni „Inteligența Artificială” (IA) un nou subiect de drept?.....	55
4. Noile tehnologii și mutațiile aferente drepturilor umane.....	59
5. Ce fel de abordare? Necesarul echilibru între riscuri și drepturi	61
6. Cadru juridic european și internațional general – premisă a unor evoluții pertinente	63
6.1. Problematika drepturilor fundamentale în AI Act (2024).....	67

7. Posibilă structurare acelei de-a patra categorii (succesive) de drepturi umane: „drepturile omului digital în contextul provocărilor IA”	70
7.1. Dreptul uman la utilizarea benefică a inteligenței artificiale	71
7.2. Dreptul primordial la existență al omului ca specie între specii	72
7.3. Principiu fundamental imperativ. Intangibilitatea drepturilor umane și particularizarea exercitării lor în conceperea, dezvoltarea și utilizarea tehnologiilor de inteligență artificială.....	72
7.4. Dreptul și responsabilitatea umane de a controla IA	73
7.5. Dreptul la securitate față de riscurile tehnologiilor de IA	79
7.6. Dreptul și îndatorirea de a utiliza IA spre binele comun	81
8. Un posibil pact al drepturilor „omului digital” în contextul provocărilor inteligenței artificiale	82
9. Concluzii.....	82

Capitolul III

DREPTUL CONSILIULUI EUROPEI PRIVIND INTELIGENȚA

ARTIFICIALĂ (IA)	87
I. Considerații introductive	87
1. Eforturi de adaptare a cadrului juridico-instituțional preexistent	88
2. Evoluții prealabile adoptării Convenției-cadru.....	89
3. Inițierea procesului de reglementare a IA.....	91
3.1. Coordonate structurale.....	92
3.2. Caracteristici generale ale unui demers reglementar inedit.....	92
3.3. Un proiect final „diluat”	93
3.4. Concluzii preliminare	94
II. Convenția-cadru a Consiliului Europei privind inteligența artificială și drepturile omului, democrația și statul de drept	95
1. Considerații generale	96
2. Obiect și scop.....	97
3. Definiția sistemelor de inteligență artificială.....	98
4. Câmpul de aplicare	99
5. Obligații generale	100
6. Principii relative la activitățile desfășurate în cadrul ciclului de viață al sistemelor de inteligență artificială	102
6.1. Demnitatea umană și autonomia individuală (art. 7).....	103
6.2. Transparența și supravegherea (art. 8).....	103
6.3. Obligația de a da socoteală și responsabilitatea (art. 9) (Răspunderea și responsabilitatea).....	106
6.4. Egalitatea și nediscriminarea (art. 10)	107
6.5. Respectarea vieții private și protecția datelor cu caracter personal (art. 11)	108
6.6. Fiabilitatea (art. 12)	109
6.7. Inovarea în condiții de siguranță (art. 13).....	110

7. Căi de atac	112
7.1. Recursurile.....	112
7.2. Garanții procedurale	113
8. Evaluarea și atenuarea riscurilor și impacturilor negative.....	114
9. Aplicarea Convenției-cadru	115
9.1. Nediscriminarea (art. 17).....	116
9.2. Drepturile persoanelor cu handicap și ale copiilor (art. 18)	116
9.3. Consultarea publică (art. 19)	117
9.4. Alfabetizarea digitală și competențele digitale (art. 20)	117
9.5. Apărarea drepturilor omului existente (art. 21)	118
9.6. Protecția mai extinsă (art. 22).....	118
10. Mecanisme de urmărire (monitorizare) și cooperare (capitolul VII).....	118
10.1. Conferința părților (art. 23)	118
10.2. Obligația de raportare (art. 24)	119
10.3. Cooperarea internațională (art. 25).....	119
10.4. Mecanisme efective (eficiente) de supraveghere (art. 26).....	120
11. Clauze finale (capitolul VIII).....	121
11.1. Efectele Convenției-cadru	121
11.2. Modificări (art. 28)	121
11.3. Reglementarea diferendelor (art. 29).....	122
11.4. Semnarea și intrarea în vigoare (art. 30).....	122
11.5. Aderarea (art. 31).....	122
11.6. Aplicarea teritorială (art. 32)	122
11.7. Clauza federală (art. 33)	123
11.8. Rezerve (art. 34)	123
11.9. Denunțarea (art. 35).....	123
11.10. Notificarea (art. 36)	123
12. Concluzii	124
13. Contribuția Convenției-cadru a CE privind IA la emergența dreptului internațional al inteligenței artificiale (DIIA).....	125

Capitolul IV

DREPTUL UE PRIVIND INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ	129
I. Adaptări și dezvoltări conexe ale dreptului UE material preexistent	129
1. IA și regimul juridic al protecției consumatorilor	131
2. Securitatea cibernetică și IA	138
3. IA în contextul dreptului UE privind protecția datelor personale.....	140
II. Cadrul juridic unional-european privind guvernarea IA, stabilit prin AI Act [Regulamentul (UE) 2024/1689 din 13 iunie 2024].....	141
1. Considerații generale	143
2. Caracteristici definitorii ale unei reglementări fondatoare	145
3. Câmpul de aplicare al AI Act. Definiția inteligenței artificiale (IA)	146
4. Subiecții cadrului reglementar unional-european privind IA	149
4.1. Subiecții (actorii) IA în sensul Regulamentului	149

5. Clasificarea sistemelor de inteligență artificială și regimul aplicabil	152
5.1. Practicile (SIA) interzise	152
5.1.1. Liniile directoare privind practicile interzise în materie de inteligență artificială, așa cum sunt ele definite de legislația unional-europeană în materie	154
5.2. Sisteme de IA cu grad ridicat de risc (art. 6 și urm. AI Act).....	154
5.3. Alte sisteme de inteligență artificială (art. 50).....	155
5.4. Modelele de IA de uz general (art. 51)	156
6. Exigențele aplicabile sistemelor de inteligență artificială cu grad ridicat de risc.....	157
6.1. Sistemul de gestionare a riscurilor (art. 9).....	158
6.2. Reguli aplicabile datelor și guvernării lor (art. 10)	159
6.3. Documentația tehnică (art. 11).....	160
6.4. Păstrarea evidențelor (art. 12 și art. 19).....	160
6.5. Transparența și furnizarea de informații implementatorilor (art. 13)	160
6.5.1. Transparența SIA	160
6.5.2. Transparență față de persoanele vizate	161
6.6. Supravegherea (controlul) umană (art. 14).....	161
6.7. Garanții de acuratețe, de robustețe și de securitate cibernetică (art. 15).....	162
6.8. Declarația de conformitate UE (art. 47)	162
6.9. Sistemul de management al calității (art. 17)	163
6.10. Obligația de păstrare a evidențelor (art. 18)	163
6.11. Măsuri corective și obligația de informare (art. 20 și art. 72).....	163
6.12. Cooperarea cu autoritățile competente (art. 21)	163
6.13. Evaluarea impactului sistemelor de IA cu grad ridicat de risc asupra drepturilor fundamentale (art. 27)	163
6.14. Raportarea incidentelor grave (art. 73).....	164
6.15. Înregistrarea în baza de date a UE (art. 71)	165
7. Marcajul CE.....	165
8. Lanțul valoric al IA și SIA cu grad ridicat de risc	166
9. Exigențele aplicabile altor sisteme de inteligență artificială.....	166
9.1. Anumite sisteme de IA, zise „cu risc slab ori limitat” (art. 50).....	167
9.2. Obligația de „alfabetizare” în domeniul IA (art. 4)	167
10. Exigențele aplicabile modelelor de IA de uz general	168
10.1. Cerințele relative la modele de IA de uz general cu risc sistemic	169
10.2. Obligațiile furnizorilor de modele de IA de uz general (art. 53)	170
11. Spațiile de testare în materie de reglementare în domeniul IA	170
11.1. Rolul autorităților în cadrul spațiilor de testare	171
11.2. Rolul furnizorilor	172
12. Guvernanța în materie de IA.....	172
12.1. Guvernanța la nivelul structurilor unional-europene în materie de IA	173
12.1.1. Sarcinile (misiunea) Consiliului IA.....	173
12.1.2. Oficiul pentru IA	174
12.1.3. Forumul consultativ (articolul 67).....	174

12.1.4. Grupul științific de experți independenți (art. 68)	175
12.1.5. Comisia Europeană.....	176
12.1.6. Autoritatea (Controlorul) Europeană pentru Protecția Datelor (European Data Protection Board – EDPB)	176
12.2. Rolul autorităților și organismelor naționale în guvernanta IA	177
12.2.1. Mijloace și resurse.....	177
12.2.2. Autoritățile de notificare (art. 28).....	177
12.2.3. Organismele notificate	178
12.2.4. Autoritatea de supraveghere a pieței.....	178
12.2.5. Autoritatea de protecție a datelor personale	178
12.3. Guvernanța IA – organisme private și publice	178
12.3.1. Desemnarea unui reprezentant autorizat	179
12.3.2. Sarcinile ce revin reprezentantului autorizat	179
12.3.3. Calitatea reprezentantului autorizat	179
12.4. Controlul (monitorizarea) aplicării Regulamentului (UE) 2024/1689	180
12.4.1. Monitorizarea executării obligațiilor privind modelele de IA de uz general	180
12.4.2. Monitorizarea respectării regulamentului de către alte sisteme	181
12.4.2.1. Identificarea autorității însărcinate cu supravegherea pieței	181
12.4.2.2. Căile de acțiune ale autorităților de supraveghere a pieței	182
12.4.2.3. Proceduri aplicabile de către autoritățile de supraveghere a pieței (art. 79–83)	182
13. Sancțiuni	183
13.1. Cuantumul amenzilor administrative aplicabile pentru nerespectarea dispozițiilor regulamentare (art. 99)	184
13.2. Amenzile administrative aplicabile instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor UE (art. 100)	184
13.3. Amenzile administrative aplicabile furnizorilor de modele de IA de uz general (art. 101)	184
13.4. Factorii (aspectele) avuți în vedere la calculul sancțiunilor aplicabile.....	185
14. Codurile de conduită și codurile de bună practică.....	185
14.1. Codurile de conduită pentru aplicarea voluntară a cerințelor specifice (art. 95)	186
14.2. Coduri de bune practici (art. 56).....	186
15. Reglementarea responsabilității în materie de inteligență artificială.....	187
15.1. Prezumția de cauzalitate	187
15.2. Dreptul de acces la elementele de probă	188
16. Intrarea în vigoare și aplicarea	188
17. Concluzii	189
18. Contribuția RIA la constituirea dreptului inteligenței artificiale al UE. Un act normativ fondator; plusurile majore, deficiențele de complinit.....	192
18.1. Plusurile majore („virtuțile” definatorii) Regulamentului (UE) 2024/1689.....	194
18.1.1. Mize metodologice, generalități și abstracții.....	194

18.1.2. Transversalitatea RIA	195
18.1.3. Pertinența.....	195
18.2. Deficiențe și neîmpliniri	195
19. Vocația de „iradiere” reglementară a RIA	197

Capitolul V

PROBLEME ALE IMPACTULUI IA ASUPRA RAMURILOR

TRADIȚIONALE DE DREPT	199
I. Regândirea lumii subiectelor de drept.....	199
II. Aspecte ale impactului IA asupra Dreptului civil	202
1. Inteligența artificială și răspunderea civilă	202
2. Apărarea drepturilor de proprietate intelectuală în fața utilizării abuzive a IA.	
Cazul clonării vocii actorilor	204
2.1. Calea petițiilor	204
2.2. Prima class action în justiție. Vocea, o dată biometrică.....	205
2.3. Dreptul la opoziție	206
2.4. O amenințare pentru viața privată.....	207
III. Impactul IA în domeniul penal	207
1. IA ca instrument de săvârșire de infracțiuni	208
2. IA în serviciul prevenirii și combaterii infracțiunii	209
3. IA pentru investigarea infracțiunilor.....	211
Scurte concluzii	213
4. Răspunderea penală în materie de IA	213
IV. Concilierea IA cu ecologia.....	216

Capitolul VI

ASPECTE DE PRACTICĂ JURIDICĂ PRIVIND IA	217
1. Cauza <i>New York Times c/ OpenIA și Microsoft Corporation</i> – o jurisprudență majoră în domeniul IA.....	217
2. Prima condamnare pentru nerespectarea RGPD în materie de IA generativă	219
3. Primele acțiuni colective pentru nerespectarea AI Act și a RGPD contra Tik Tok și X	221
4. Avizul EDPB din 17 decembrie 2024 privind tratamentul datelor personale în contextul modelelor de IA	221
4.1. Chestiuni implicite relative la definirea modelului de IA și la ciclul de viață al modelului de IA; tăcerea avizului EDPB asupra modelelor de IA de uz general consacrate de AI Act	222

Capitolul VII

PRIORITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ALE GUVERNANȚEI ȘI DREPTULUI

INTELIGENȚEI ARTIFICIALE	227
1. Un drept pentru fiecare stadiu de dezvoltare tehnologică.....	227
2. Un drept bazat pe o abordare prin riscuri	228
3. Adaptarea dreptului existent la cerințele IA	229

4. Problema drepturilor de autor și a copyright-ului	229
5. Stabilirea de criterii privind definirea modelelor la frontiera tehnologică	232
6. Autonomia și utilizarea militară a IA	232
7. Convergența internațională a IA și imperativul unei reglementări globale	233
8. Principiul neregresiunii măsurilor de păstrare a controlului uman asupra și de protecție a drepturilor umane față de efectele aplicațiilor inteligenței artificiale	233
9. Perspectivele celei de-a treia căi de afirmare a IA	234
10. A determina aplicarea reglementărilor juridice.....	235
11. Pentru o inteligență artificială durabilă, reglementată și responsabilă	235
12. Spre un drept al IA ca ramură de drept al viitorului și ca disciplină științifică multidisciplinară.....	236
TABLE OF CONTENTS	246

PREFAȚĂ

– Argumentum pentru Elemente de Dreptul inteligenței artificiale (IA) –

Crearea unei inteligențe artificiale va fi cel mai mare eveniment din istoria umanității, dar s-ar putea să fie și ultimul, afirma sentențios, încă din 2014, astrofizicianul britanic Stephen Hawking într-un interviu la BBC, avertizând, destul de timpuriu, asupra a ceea ce se află acum în centrul dezbaterilor societății. Astăzi când, potrivit unui specialist al materiei „*Ruptură tehnologică istorică pentru unii, nouă formă de bluff tehnologic pentru alții, inteligența artificială e în centrul tuturor atențiilor*”¹. Și, fără îndoială, și în ce al preocupărilor de reglementare și de guvernare, cu expresii normativ-instituționale corespunzătoare și în plin avânt, în căutarea noului juridic și spre cristalizarea unei alte ramuri de drept și a unei specifice reflecții aferente.

În orice caz, în dezvoltarea umană începe, ca urmare a celei de-a patra revoluții științifico-tehnice, o nouă eră. Și aceasta, cu atât mai mult cu cât avansurile tehnologice cele mai promițătoare, precum rețelele neuronale și stadiile viitoare ale inteligenței artificiale generative, calculul cuantic, supercomputerele, robotica ori digitalizarea lumii fizice s-au menținut până acum în cadre mai mult sau mai puțin fixe, în care fiecare își urmărea propria lor traiectorie. Dar, se pare, iată, a fi sosit momentul și s-a atins nivelul unificării acestora, în ecosisteme ample și complexe. „În următorii cinci ani vom asista la o escaladă a convergenței acestor tehnologii” avertizează Stephen Ibaraki, fondatorul *AI For Good*. IA nu mai este protagonistă singulară, ci se asociază altor actori într-un nou scenariu, constată la rândul său Rev Labaredian, vicepreședinte al gigantului informatic Nvidia și crede că unul dintre scopurile acestor evoluții vor fi roboți umanoizi, pe care îi consideră următorul mare salt al umanității, datorat IA bazată pe mari modele de limbaj. Și care adaugă creierul ce îi lipsea mașinii, subliniază Roberto Romero, tehnologul formator al echipei Accentum Song din cadrul Oculus sau Sony și HTC, iar manifestarea acestei unificări de noi tehnologii va fi metaversul, viitorul internet după cum îl denumește el. Acest spațiu digital va combina spațiul virtual cu cel fizic, cu relații reale și dinamice, interconectat cu toate dispozitivele, cu capacitate economică și socială reală și cu utilizator cu identitate digitală. Acestea vor fi avansurile ce vor marca pasul spre următoarea eră: securitatea cibernetică, conectivitatea și telemobilul, noua realitate, inteligența artificială și agenții săi, datele și internetul lucrurilor, dronele, cipurile, imaginile deepfakes și dezinformarea, conducerea fără conducător, robotul, supercalculul clasic și cuantic, bateriile. O constatare e certă: trăim o perioadă incertă și derutantă. În timp ce ne confruntăm cu probleme precum pandemii, schimbarea climatică sau mutații demografice în cadrul marilor economii, inteligența artificială e pe cale a transforma lumea așa cum o cunoaștem. Avansurile posibile sunt, deopotrivă, sursă de speranță și de îngrijorare. IA este și rămâne o tehnologie a informației. Sub orice formă s-ar afla predictivă (motor de recomandare pe rețelele sociale, de exemplu) ori generativă (marile modele de limbaj) ea are ca funcție să treacă la cercetarea imensei cantități de informații și de a identifica schemele pertinente. Această capacitate constituie antidotul perfect la ceea ce ne afectează:

¹ Y. Meneceur, *IA générative et professionnels du droit*, Editions LexisNexis, Paris, 2024, p. 9.

PREFAȚĂ

– Argumentum pentru Elemente de Dreptul inteligenței artificiale (IA) –

Crearea unei inteligențe artificiale va fi cel mai mare eveniment din istoria umanității, dar s-ar putea să fie și ultimul, afirma sentențios, încă din 2014, astrofizicianul britanic Stephen Hawking într-un interviu la BBC, avertizând, destul de timpuriu, asupra a ceea ce se află acum în centrul dezbaterilor societății. Astăzi când, potrivit unui specialist al materiei „*Ruptură tehnologică istorică pentru unii, nouă formă de bluff tehnologic pentru alții, inteligența artificială e în centrul tuturor atențiilor*”¹. Și, fără îndoială, și în ce al preocupărilor de reglementare și de guvernare, cu expresii normativ-instituționale corespunzătoare și în plin avânt, în căutarea noului juridic și spre cristalizarea unei alte ramuri de drept și a unei specifice reflecții aferente.

În orice caz, în dezvoltarea umană începe, ca urmare a celei de-a patra revoluții științifico-tehnice, o nouă eră. Și aceasta, cu atât mai mult cu cât avansurile tehnologice cele mai promițătoare, precum rețelele neuronale și stadiile viitoare ale inteligenței artificiale generative, calculul cuantic, supercomputerele, robotica ori digitalizarea lumii fizice s-au menținut până acum în cadre mai mult sau mai puțin fixe, în care fiecare își urmărea propria lor traiectorie. Dar, se pare, iată, a fi sosit momentul și s-a atins nivelul unificării acestora, în ecosisteme ample și complexe. „În următorii cinci ani vom asista la o escaladă a convergenței acestor tehnologii” avertizează Stephen Ibaraki, fondatorul *AI For Good*. IA nu mai este protagonistă singulară, ci se asociază altor actori într-un nou scenariu, constată la rândul său Rev Labaredian, vicepreședinte al gigantului informatic Nvidia și crede că unul dintre scopurile acestor evoluții vor fi roboți umanoizi, pe care îi consideră următorul mare salt al umanității, datorat IA bazată pe mari modele de limbaj. Și care adaugă creierul ce îi lipsea mașinii, subliniază Roberto Romero, tehnologul formator al echipei Accentum Song din cadrul Oculus sau Sony și HTC, iar manifestarea acestei unificări de noi tehnologii va fi metaversul, viitorul internet după cum îl denumește el. Acest spațiu digital va combina spațiul virtual cu cel fizic, cu relații reale și dinamice, interconectat cu toate dispozitivele, cu capacitate economică și socială reală și cu utilizator cu identitate digitală. Acestea vor fi avansurile ce vor marca pasul spre următoarea eră: securitatea cibernetică, conectivitatea și telemobilul, noua realitate, inteligența artificială și agenții săi, datele și internetul lucrurilor, dronele, cipurile, imaginile deepfakes și dezinformarea, conducerea fără conducător, robotul, supercalculul clasic și cuantic, bateriile. O constatare e certă: trăim o perioadă incertă și derutantă. În timp ce ne confruntăm cu probleme precum pandemii, schimbarea climatică sau mutații demografice în cadrul marilor economii, inteligența artificială e pe cale a transforma lumea așa cum o cunoaștem. Avansurile posibile sunt, deopotrivă, sursă de speranță și de îngrijorare. IA este și rămâne o tehnologie a informației. Sub orice formă s-ar afla predictivă (motor de recomandare pe rețelele sociale, de exemplu) ori generativă (marile modele de limbaj) ea are ca funcție să treacă la cercetarea imensei cantități de informații și de a identifica schemele pertinente. Această capacitate constituie antidotul perfect la ceea ce ne afectează:

¹ Y. Meneceur, *IA générative et professionnels du droit*, Editions LexisNexis, Paris, 2024, p. 9.

trăim o epocă în care informațiile abundă, dar informațiile utile rămân rare. Ele stimulează productivitatea și sunt mai importante decât oricând în economia de azi.

Într-o atare situație generală, se afirmă că IA ar fi o afacere prea gravă și decisivă pentru ca marii giganți tech americani și S.U.A. să se plieze (necon condiționat) la regulile europene, cu atât mai mult cu cât Europa, care produce norma mondială, e prea slabă (tehnologic) spre a o impune ca atare!

Alianța, cu rezonanțe geostrategice între puterea politică și cea tehnologică (reprezentată acum de cea digitală și cea a inteligenței artificiale, convergente într-un ecosistem complex) pare a anunța chiar sfârșitul ciclului bicentenar al liberalismului politic și al constituționalismului juridic în termenii lor clasici și emergența astfel a unei guvernante în care redefinim condiția umană, una care implică și punerea în discuție a concepției și practicii drepturilor omului, democrației și statului de drept. Dar, în cele din urmă, așa cum așa cum concluziona într-o tribună publicată în preajma Anului Nou 2025, profesorul Daron Acemoglu laureat al Premiului Nobel pentru economie 2024, important este, în acest context nebulos, să înțelegem, să acceptăm și să acționăm pentru o IA în serviciul ființei umane și sub controlul său permanent și decisiv și pentru acesta să o orientăm în direcția promisiunii pe care o reprezintă. În acest sens avem nevoie de un nou narativ în media, în cercurile politice și societatea civilă, precum și de politici publice adecvate și, nu în ultimul rând, de cea mai bună reglementare posibilă în această materie și în contextul general de afirmare a revoluției inteligenței artificiale. Și nu putem a ne îndrepta ferm pe această cale a succesului, decât începând prin înțelegerea cât mai deplină a problematicii aferente și a particularităților sale de manifestare în diversele domenii².

În contextul reasezării geostrategice generate de demondializarea și crearea de noi poluri de putere, sub influența puternică a alianței dintre politică și marile corporații tech, se conturează tendința eliminării oricăror încadrări („obstacole”) reglementare, ca urmare a dorinței de a se edifica „o societate post-umanistă, fără stat, condusă de genii ale tehnologiei”. Revendicarea libertății (absolute) de expresie ar disimula voința de a face să dispară orice noțiune de adevăr, de a stabili o echivalare între tot și contrariul său și de a induce o strategie ideologică a haosului, care suscită siderare și dezarmează adversarii săi. O informație vine imediat să se contrazică cu o alta; o atare saturare cognitivă o privează deci de orice valoare absolută. Ori, fără adevăr stabilit, nu poate exista dezbatere democratică³. Din această perspectivă, UE devine, pentru promotorii interesați ai „strategiei haosului”, ca singură putere economică mondială capabilă de a legifera spre reglementarea sectoarelor lor economico-tehnologice de interes – noile tehnologii ale informației și de comunicare sau de inteligență artificială – și principalul adversar și țintă a criticilor venite din partea lumii dereglementate. O atare situație ridică probleme pentru modelul european de abordare a realizării și utilizării aplicațiilor digitale și de IA, concepute ca unele responsabile de încredere, centrate pe om și valorile societății, ceea ce implică în mod necesar controlul uman și reglementarea etico-juridică⁴. O provocare majoră care presupune, înainte de toate, un răspuns european

² Daron Acemoglu, *Prix Nobel d'économie 2024: „Le monde doit œuvrer pour une IA au service de l'être humain”*, tribune, „Le Monde”, 27 decembre 2024.

³ G. Araud, *Pourquoi les provocations de Musk sont plus alarmantes que celles de Trump*, „Le Point”, 10.01.2025.

⁴ E. Berretta, *Ingérences d'Elon Musk: les élus allemands demandent des comptes à Bruxelles*, „Le Point”, 8 janvier 2025.

imediat, coordonat și ferm la aceste amenințări, în numele „suveranității digitale”, având ca reper esențial asigurarea consecventă a „respectării drepturilor cetățenilor și aplicarea legislației europene”. O speranță întărită recent și de rezultatele Summitului de la Paris pentru acțiunea privind IA (10–11 februarie 2025) de configurare a unei a treia căi mondiale în materie.

Asemenea evoluții rapide și masive nu puteau să rămână indiferente nici lumii juridice, așa încât, mai întâi legislatorii, dar urmați rapid de jurisprudență și doctrină, au reacționat adoptând inedite reglementări, chiar dacă nu întotdeauna bine articulate deopotrivă cu realitatea tehnologică și corpusul juridic general, și au creat mediul juridic necesar. Potrivit unor estimări, până la finele lui 2023, au fost adoptate circa 150 de legi care menționează în textul lor IA și această tendință e pe cale a se intensifica și diversifica⁵. Exemplul european dă tonul și în această privință, odată cu adoptarea *IA Act*, reglementarea-cadru în domeniu a UE (13 iunie 2024), urmată apoi, tot în context continental, de *Convenția-cadru a Consiliului Europei* privind IA și drepturile omului, democrația și statul de drept (Vilnius, 5 septembrie 2024), primul tratat internațional cu vocație universală în domeniu. În paralel cu atari inițiative europene, multiplicarea proiectelor de legi în mai multe regiuni marchează un proces legislativ în plin avânt. Totuși așa cum se întâmplă frecvent în atari situații de ruptură receptarea noii reglementări rămâne complexă în practică. Dincolo de o anumită „inflație legislativă”, care riscă să afecteze accesibilitatea și claritatea textelor, este de domeniul evidenței ca fiecare act normativ oglindește contextul în care a fost redactat, reflectând viziunea sub care demersurile aferente adoptării sale au fost întreprinse.

În continuarea orientării strategice fundamentale a noii Comisii Europene în materie politico-reglementară, de a păstra ceea ce s-a realizat și prioritar a trece la aplicarea deplină a acquis-ului, la nivelul UE s-a inițiat proiectul „scutului democratic european”, promovat la nivelul Parlamentului European prin crearea unei comisii speciale de analiză a aspectelor aferente și care să formuleze propuneri concrete în acest sens. El se va sprijini pe ceea ce există deja, va identifica lacunele și inspira idei pentru toate politicile pertinente, pentru a asigura „un scut democratic puternic”, capabil să răspundă provocărilor emergente, ingerințelor străine, respectând, în același timp, drepturile omului, democrația și statul de drept, ca valori definitorii, inalienabile ale construcției europene⁶.

Sub aspectul desfășurării activităților digitale, cât și al utilizării IA UE e dotată cu instrumente reglementare care permit să concilieze, pe teritoriul său, în mod suveran, ținând seama de istoria și de cultura sa, libertatea de expresie și valorile democratice. *Il faut s'en servir, sans faiblir !*⁷

Digital Service Act (DSA) – Regulamentul (UE) 2022/2065 din 19 octombrie 2022 privind serviciile digitale – e menit să permită UE să acționeze contra conținuturilor ilegale și orice formă de dezinformare pe Internet, în timp ce Digital Market Act (DMA) – Regulamentul (UE) 2022/1925 din 14 septembrie 2022 privind piețele digitale – urmărește abuzurile de poziție dominantă iar după intrarea lor în vigoare au fost deschise mai multe anchete îndreptate împotriva acelor de nerespectare a exigențelor juridic impuse unor giganti

⁵ F.G. Sell, *Regulating under Uncertainty: Governance Option for Generative AI*, Stanford Cyber Policy Center, 2024, p. 12.

⁶ A. Jaulmes, *Elon Musk, un «troll» global à l'assaut du Vieux Continent*, „Le Figaro”, 8 janvier 2025.

⁷ *L'Union européenne doit tenir tête à Elon Musk et Mark Zuckerberg*, Editorial, „Le Monde”, 10.01.2025.

ai tech-ului, în special cu sediul peste ocean. Probleme asemănătoare se vor ridica și în privința aplicațiilor inteligenței artificiale. Este vorba de o confruntare între modele de abordare și de reglementare; reglementarea digitală europeană, care presupune ca actorii implicați să facă jocul, va supraviețui cu dificultate dacă marile platforme americane decid cu toate de a i se sustrage⁸. Desigur, în această ecuație complexă avansul reglementar nu e suficient, el trebuind a fi însoțit spre succes de investiții corespunzătoare în aceste sectoare de vârf⁹. Și aceasta în condițiile în care, prin programul său în 50 de puncte anunțat la 13 ianuarie 2025 și menit să facă din Marea Britanie un lider mondial în domeniul IA, guvernul britanic se declară „cel mai bun aliat pentru liderii mondiali ai acestei tehnologii” și se sustrage astfel frontului comun european. În plus, e cunoscut faptul că Londra nu dorește să creeze legi specifice pentru a regla această tehnologie, iar după ce, în noiembrie 2023 a găzduit primul summit mondial dedicat riscurilor prezentate de IA, prin noua strategie pare a lua în considerare și chiar a supralicita beneficiile acesteia mai ales pentru piața muncii și viața cotidiană.

Conjugat cu asemenea preocupări de reglementare, o atenție deosebită se impune a fi acordată emergenței unei guvernante adecvate și eficiente, deopotrivă națională, unional-europeană și mondială în materie. Totul într-un echilibru, pe de o parte, cu politicile și strategiile din alte domenii, în curs de desfășurare, iar pe de alta cu exigențele stimulării inovației în contextul unei competiții internaționale acerbe pentru cucerirea supremației ori cel puțin a unui loc confortabil în ecosistemul tot mai complicat al geotehnologiei. În pofida vocilor, chiar tunătoare ridicate împotriva oricărei încadrări juridic-etice, în stilul libertarian ce caracterizează faza dezlănțuirii sălbatice a revoluției IA, mizele existențiale apărute deja în dezvoltările tehnologice impun a nu abandona calea păstrării controlului uman asupra fenomenului, care nu se poate asigura decât prin reglementare și guvernanta adecvate. În privința UE norma și instituționalizarea armonizării țin de însăși existența pieței unice și de natura construcției europene, iar în afara lor acțiunea comună nu poate exista.

Privind cu îngrijorare la evoluțiile fluctuante în ultima perioadă, va trebui, desigur, ca și abordările problematicei IA să se moduleze într-o anumită măsură, în consecință, dar o etapă (trecătoare!) nu poate să marcheze esențial și definitiv o transformare așa de radicală și de complexă, precum cea presupusă de noile tehnologii, inclusiv sub dimensiunea sa juridică.

De aceea, acum la un moment aparent de cumpănă, când mulți atacă embrionul reglementar privind IA dobândit la nivel european și în mai multe țări și amenință cu demantelarea lui, în favoarea unui „far west” juridic, iar Uniunea Europeană și Europa în general încearcă să reziste valului, promițând o simplificare și suplețe a reglementărilor adoptate și chiar un „moratoriu” în dezvoltarea lor, credem că reflecția teoretică în materie nu trebuie să se domolească și să intre, la rândul-i, într-o stare de „adormire”. Dimpotrivă, ni se pare că, procedând așa, deși tot mai conștienți de provocările mersului fenomenului tehnico-științific actual, am risca să ne autocondamnăm nu numai la un retard juridico-civilizațional, ci mai ales la o situație fără întoarcere, o alunecare spre haos, tehnologic și societal catastrofal. Posibilitățile unei guvernante și reglementări spre o inteligență artificială

⁸ V. Malingre, *Europe: la régulation du numérique à l'épreuve de l'offensive de Trump, Musk et Zuckerberg*, „Le Monde”, 13 janvier 2025.

⁹ N. Bouzou, *Interdire X (ex-Twitter), un symptôme de l'hystérie réglementaire et du défaitisme bruxellois*, „Le Figaro”, 12 janvier 2025.

inclusivă și durabilă pentru popoare și planetă întrezărite la ultimul Summit de profil din februarie 2025 de la Paris ne arată că a „treia cale”, prin excelență una a leadershipului european, în care revoluția IA se conjugă cu cea ecologică, spre un orizont al dezvoltării durabile, reprezintă marea șansă momentului istoric de azi și de mâine. Și aceasta cu participarea reglementării adecvate și a unei cooperări multilaterale, guvernată de reguli ferme și general acceptate. Ignorând parcă deruta reglementară, jurisprudența înregistrează, cu consecvență, noile și tot mai numeroasele impacturi juridice ale IA, doctrina generează lucrări fondatoare, iar învățământul superior înscrie în curricula sa dimensiunile noii discipline de studiu și ineditului orizont de cercetare științifică.

După cum e cunoscut, inteligența artificială e și o știință, și încă una la dimensiunile temporale ale istoriei cunoașterii, tânără, născută ca disciplină practică în 1956, în urma conferinței de la Dartmouth, care se sprijină, în concret, pe mai bine de o jumătate de secol de progrese științifice. Ea cunoaște avansuri spectaculoase în ultimii cincisprezece ani, care deschid atâtea provocări deopotrivă pentru cercetare și inovare. În afară de atari aspecte strict tehnico-științifice se ridică problema, fundamentală, a difuzării IA în lumea socio-economică și culturală și care impune, în principiu, multidisciplinaritatea. Din această perspectivă, se consideră că în special științele sociale, *dreptul*, fizica și multe alte discipline au tot atât de contribuit la acest fenomen precum matematicile și informatica¹⁰. Numai că „bătrânul” drept, spre a reacționa adecvat la noile realități tehnologice și implicațiile lor, are nevoie, la rândul-i, pentru aceasta, de transformări și adaptări extraordinare, treptate dar profunde, mergând până la schimbări de esență și de natură. O nouă ramură de drept și inedită disciplină științifică și revendică astfel legitimitatea și locul cuvenit în Republica științelor juridice: *Dreptul inteligenței artificiale!*

Sub imperiul unor atari considerente și concluzii, nu am pregetat, așadar, la încercarea de a cristaliza și expune, într-un demers cu pretenția unei oarecare coerențe, elementele de etapă ale procesului de constituire a *Dreptului inteligenței artificiale* (DIA). Pe lângă imboldul propriu, generat de determinarea lăuntrică, personală de a fi întotdeauna în avangarda progresului juridic, a intervenit și unul instituțional, legat de introducerea la Universitatea Ecologică din București (UEB) a primului master din România de DIA și continuarea lui prin teme de profil, în cadrul Școlii de Doctorat în Drept a UEB. Desigur, în plină concordanță cu starea dezvoltării dreptului pozitiv pertinent, național, unional-european și internațional, evoluția jurisprudenței și a doctrinei specifice și analiza de față rămâne una incompletă, preponderent de etapă, mai precis a începuturilor juridice ale inteligenței artificiale. Ea este dominată de prefigurarea riguroasă a modelului juridic european de dezvoltare a IA și a guvernantei sale, exprimat într-o ecuație normativă ce reflectă înseși particularitățile celor două organisme de structurare a cooperării și de exprimare a solidarității regionale, într-un spațiu civilizațional ce continuă moștenirea culturală greco-romană, inventatoarea dreptului ca fenomen social. Într-adevăr, în ritm cu evoluția tehnologiei, Europa a adoptat două acte normative majore, fondatoare, de anvergură pentru dreptul UE – regulamentul 2024/1689 – și altul, un instrument de drept internațional, de sorginte europeană dar cu vocație universală, adoptat în cadrul Consiliului Europei, Convenția-cadru, creând astfel nucleul unui dispozitiv juridic pertinent, cu două fațete – una internă, a Uniunii și alta

¹⁰ C. Hudelot, *Un rapide panorama de l'intelligence artificielle et de ses principales approches*, în „Dalloz IP/IT”, février 2025, p. 73.

externă, a Consiliului, deschisă spre ordinea juridică mondială, gerându-se astfel un model cu rol de leadership.

Din perspectiva unor asemenea evoluții și mize schițate mai sus, demersul teoretic subsumat proiectului *Elemente de Dreptul inteligenței artificiale* ca suport didactico-universitar și ca deschidere și aspirație doctrinală încearcă să surprindă și să exprime, cât mai exact și mai elocvent posibil, dimensiunile și orizonturile reacției juridice existente, preconizate și posibile la revoluția tehnico-societală pe care o impune inteligența artificială.

Limitele reușitei sunt, la rândul-le, ușor de detectat; ele rămân legate cu precădere de starea normativității juridice aferente, de echivocul poziționărilor politico-strategice ale momentului din partea actorilor dominanți și perspectivele de evoluție acum previzibile. Șansele succesului său, care impulsionează oarecum cercetarea, inclusiv întreprinderea de față, țin mai ales de implacabilitatea mersului științifico-tehnologic, alimentată de mizele determinante aflate în joc pentru fiecare și pentru chiar ansamblul umanității ca specie între specii.

Dacă în inițiativele noastre de pionierat anterioare, legate de dreptul mediului și al climei, ne confruntăm cu unele dificultăți de etapă, legate de conjuncturi trecătoare și dependente într-o oarecare măsură de opțiunea politico-strategică tolerată de urgența ecologică, în privința dreptului inteligenței artificiale ezitățile aparțin de resortul aspectelor egoiste exprimate în termenii unor câștiguri economice imediate, e adevărat enorme, dar în ultimă instanță puerile și repede risipite.

Revenind la termenii concreți ai demersului preponderent didactico-universitar, realitățile normative ne-au obligat la o prezentare fragmentară a problematicii DIA, dar una pornind de la o luare în considerare a premiselor tehnico-științifice în profunzimea lor, detectarea mutațiilor pe care le presupune și prefigurarea transformărilor pe care le implică. Așa se face că volumul se rezumă la și exprimă mai ales prefigurări și generează așteptări. El surprinde, mai întâi, provocările generale ale revoluției IA și le contextualizează juridic. Apoi, printr-o poziționare asumată occidentală și preponderent europeană sunt avute în vedere și tratate spre analiză și relevare adecvată posibilitățile (capacitățile) de valorificare, prin efort jurisprudențial creator, a „rezervelor” oferite de cadrul juridic preexistent, de instituțiile juridice tradiționale. Este vorba, mai ales, de concepte și perspective legate de aspecte precum subiect/obiect de drept, răspundere civilă, administrativă sau penală, guvernanță publică sau corporatistă ș.a. Un element indispensabil major l-a reprezentat raportarea impactului IA la exigențele și starea drepturilor umane fundamentale. Nucleul dur al aspectului reglementar e legat de analiza cadrului normativ generat în ultima perioadă spre reglementarea IA, în multitudinea dimensiunilor sale de drept internațional, drept al UE și drept comparat. Aparatul conceptual încearcă a fi omniprezent și completat cu prioritățile și perspectivele prefigurate în capitolul final.

Cu asemenea gânduri îndrăznim să încredințăm tiparului paginile ce urmează, cu simpla dorință de a marca deschiderea, și la noi, a noului capitol al cunoașterii juridice pe cale a se construi, *Dreptul inteligenței artificiale*.

Autorul

Capitolul I

INTRODUCERE. NEVOIA DE REGLEMENTARE ȘI PERSPECTIVE DE REALIZARE A GUVERNANȚEI JURIDICO-INSTITUȚIONALE A INTELIGENȚEI ARTIFICIALE (IA)

Aflată încă la începuturi, reglementarea juridică a inteligenței artificiale (IA) are, totuși, deja propria-i istorie, se confruntă în prezent cu numeroase provocări specifice fazei stabilii marilor fundamente și a cristalizării principiilor dominante și anunță prefigurarea reperelor inconfundabile ale unui drept propriu, ca nouă ramură a sistemului juridic și inedită disciplină științifică. În același timp, schimbările rapide la nivelul opțiunilor politice și reșezările la nivelul competiției geotehnologice determină evoluții numeroase în privința reglementării/nereglementării, a valorilor etico-juridice proferate și a instituțiilor și mecanismelor procedural-instituționale promovate.

Potrivit evaluărilor specialiștilor domeniului, după 2010 s-au înregistrat, în acest sens, peste 600 de rapoarte, cadre și norme publice sau private în legătură cu inteligența artificială și robotica.

Suntem în fața unui proces complex, novator și crucial, în care ritmul reglementării poate ține cu greu pasul cu rapiditatea inovației tehnologice, iar natura sa intrinsecă suferă transformări majore în logica exprimării specificului și adecvării răspunsului juridic aferent la implicațiile unei revoluții științifico-tehnice majore. Analiza și desprinderea particularităților lui pot oferi semnificative concluzii asupra chiar a viitorului dreptului ca fenomen social-civilizațional și a metamorfozelor ce îi vor marca existența în etapa următoare a dezvoltării societății umane.

În același timp, reglementarea juridică se confruntă cu un fenomen tehnologic și societal, cu implicații și consecințe încă imprevizibile, deopotrivă pozitive și negative, greu de adus și de promovat într-un echilibru dinamic favorabil. Din această perspectivă interesează mai ales riscurile asociate utilizării (ori defectuoasei folosiri) a IA, trei dintre ele distingându-se în mod deosebit: cele existențiale pentru special umană, legate de o inteligență artificială generală (generalizată), cele pentru locurile și piața muncii și, respectiv, cele asociate utilizării metodelor de învățare, în particular cele aparținătoare „învățării profunde”. Marea dilemă rămâne aceea dacă inteligența artificială ar putea ajunge a avea răspuns la toate problemele și s-ar substitui umanului până într-atât încât să facă să piară inteligența umană, care s-ar înclina în fața potențialului imens al mașinii.

În același timp, dincolo de atari întrebări de ordin (mai ales) filosofic, dar și cu implicații practice tot mai numeroase și mai evidente, IA a devenit, la nivel mondial, o miză majoră în competiția științifico-tehnologică, economică și mai ales militară. Într-o asemenea perspectivă, intervenția dreptului și reglementarea juridică a acestor provocări, deopotrivă indispensabile și inevitabile implică transformări radicale. Ceea ce presupune o analiză adecvată,

dezbateri intense cu concluzii relevante și dinamice pe măsura fenomenului aferent. Nu în ultimul rând, asistăm, la nivel geostrategic, pe lângă competiția acerbă de ordin economico-tehnologic și la una subsidiară, dar relevantă în planul reglementării, în sensul construirii, și în această privință, a trei mari „blocuri”: cel preponderent dereglementar (american), reglementar ponderat (UE) și de reglementare strictă (China). Marile firme de înalte tehnologii americane văd în UE singura putere economică, mondială capabilă de a legifera pentru a reglementa sectorul lor, și principalul adversar al lumii dereglementate unde pot să-și desfășoare influența și dominația fără opreliște și control public, cu semnificațiile inerente.

1. „Inteligența artificială” ca „obiect de drept”

A trata despre „reglementarea IA” înseamnă implicit a considera și a susține teoretic că „inteligenta artificială” e un obiect creat de ființa umană, o capacitate aplicată/existentă în măsura de cum există fiecare produs/obiect denumit „inteligenta artificială”. Într-o accepțiune generală (abstractă) clasică, dreptul e mulțimea de condiții ce trebuie îndeplinite spre a exista binele; acesta se manifestă atunci când ne bucurăm de drepturi și îndeplinim îndatoririle, iar dreptul „definește ce trebuie să existe pentru a fi bine”. În același timp, relația juridică e câmpul de acțiune/aplicare al dreptului, acolo unde trebuie să se exercite drepturile și să se îndeplinească obligațiile. Privită într-o atare ecuație prealabilă, cum relația juridică e validă atunci când părțile sale întregul ei coincide cu dreptul, când în acest cadru se află IA și aceasta din urmă devine valabilă dacă și numai dacă presupune deplina exercitare a drepturilor și îndeplinirea obligațiilor stabilite în conținutul raportului juridic aferent. În consecință, se impune o concluzie scurtă dar relevantă.

Faptele nu definesc dreptul, el fiind predefinit. Inteligența artificială nu face decât să ne arate că regulile juridice sunt insuficiente în ceea ce o privește. El se aplică în măsura în care se construiește și se exprimă relația juridică corespunzătoare. Ea poate fi o formă de îndeplinire a dreptului și un stimul de dezvoltare a sa.

La rândul său, marea provocare doctrinală a unui „drept al inteligenței artificiale” presupune, deopotrivă, normativitate și aparat conceptual, într-o ecuație adecvată. Ambele având ca premisă noțiunea de *inteligenta artificială* în accepțiune juridică. Într-adevăr, sintagma e compusă din 2 cuvinte; primul trimite la capacitatea de a gândi, în timp ce secundul semnifică produs de uman. În consecință, se poate susține că IA e un produs de reflecție, creat de persoane fizice. Inteligența artificială apare ca un oximoron, pentru că denumirea juxtapune doi termeni contradictorii: pe de o parte, inteligența e asociată facultăților cognitive autonome, iar, pe de alta, vocabula artificială trimite la sisteme informatice lipsite de orice conștiință. Convenirea, acceptarea universală și consacarea juridică fermă a înțelesului comun acordat sintagmei reprezintă o importanță majoră pentru stabilirea obiectului de reglementare și structurarea normativității aferente.

Așadar, într-o percepție proprie și printr-o evoluție particulară reglementarea juridică a IA are propria-i justificare teoretică și impunere practică, ambele pornind de la poziționarea de principiu a calificărilor tehnologiilor aferente ca un obiect, unealtă, instrument și, în ultimă instanță, subiect deopotrivă în plan obiectiv și al dreptului.

2. Ambiguitatea actorilor reglementării și a contribuției lor

Într-un reușit eseu dr. A. Mhalla, cercetător la Laboratorul de antropologie politică al EHESS din Paris, specialist în mizele politice și geopolitice ale digitalului, surprinde și expune implicațiile fenomenului relațiilor ambivalente întreținute și dezvoltate între BigTech și state, așa-numita *tehnopolitică*, și atrage atenția asupra riscurilor „de privatizare a două bunuri de consum intangibile: libertatea de expresie... și democrațiile noastre”¹¹.

Este de domeniul evidenței că astăzi s-a ajuns ca dinamica BigTech și cea BigState, acelea care utilizează giganții tehnologici spre a-și alimenta politica de putere, se pătrund și se potențializează reciproc. Parteneriatul între public și privat, precum cele dintre NASA și SpaceX ori Palantir și Pentagon sunt elocvente în acest sens. În funcție de culoarea (politică) a administrației, natura ambivalenței interdependențelor lor poate să fie mai mult sau mai puțin accentuată cu un punct de piedică: chestiunea reglementării business-ului lor¹².

Nu știm încă cum se cuvine reacționat normativ și instituțional la atari situații ambivalente, contradictorii. Cert este că vechile mijloace de apărare a valorilor publice, comune, precum instituțiile secolului al XX-lea nu mai sunt operabile cu adevărat și cu atât mai puțin eficiente, întrucât actorii s-au schimbat, iar formulele de putere, la rândul-le, au evoluat. Exemplul reglementării europene privind serviciile digitale, Digital Services Act [Regulamentul (UE) 2022/2065 din 19 octombrie 2022 privind o piață unică pentru serviciile digitale], care a stabilit cadrul juridic vizând problemele moderației și responsabilității rețelelor sociale e elocvent și în această privință. Ca principiu, un text oficial este absolut necesar într-o societate democratică, precum o exigență a statului de drept. În același timp trebuie văzut și în ce măsură acesta are un conținut adecvat, dispune de o procedură spre a i se asigura eficacitatea și deci spre a-și afirma eficiența și justifica adoptarea. Ori, în mod evident, noile tehnologii digitale și de inteligență artificială prezintă inedite provocări de acest gen în raport direct cu mizele pe care le angajează.

¹¹ *Technopolitique: comment la technologie fait de nous des soldats*, Seuil, Paris, 2024, p. 8. O ilustrare elocventă a unor atari evoluții și amenințări o reprezintă discuția difuzată luni 12 august 2024 pe rețeaua socială X, între Donald Trump, candidat la președinția S.U.A., și Elon Musk care, după preluarea de pe Twitter, și-a depășit statutul de tehnolog și s-a transformat într-un actor politic. Cazul patronului lui XCorp nu e singular; o parte a elitei tehnologice din Silicon Valley s-a apropiat de ideile *New Right*, cărora „trumpismul” le e o simplă traducere politică. Magnatul tehnologic dorește, în mod deschis, să joace un rol în arhitectura politică democratică americană și în conversația invocată lasă să se subînțeleagă că ar putea participa la o nouă, eventuală, administrație D. Trump la Casa Albă.

¹² Într-o atare perspectivă sunt invocate câte două secvențe recente care au demonstrat insuficiența răspunsurilor instituționale față de acești actori sistemici hibridi. La începutul lunii august E. Musk genera una pe rețele sociale, vorbind de „război civil” à propos de tulburările din Marea Britanie marcate de acțiunile violente ale reprezentanților formațiunilor extremiste de dreapta îndreptate contra imigranților, tensionând relațiile cu Downing Street. În aceeași săptămână aflu că doi astronauți americani erau blocați pe stația ISS ca urmare a avariilor rețelei Starliner nava Boeing. În cele din urmă, NASA a trebuit să-și recunoască neputința de a face față situației și să solicite SpaceX ajutorul pentru repatrierea lor în câteva luni. Așadar, două cazuri în care Elon Musk ne apare într-o situație de agent perturbator, iar în alta ca o soluție de redundanță indispensabilă, așa cum s-a demonstrat și în privința cazului sistemului Starlink în Ucraina.

2.1. Ne(de)reglementare vs. reglementare a IA în ecuația confruntării geopolitice

Rolul evident al unui grup de circa 20 de miliardari (din cei aproximativ 70) din *Silicon Valley*, în frunte cu Elon Musk (desemnat în fruntea preconizatului departament pentru eficiență guvernamentală, din afara Casei Albe), în realegerea lui Donald Trump ca al 47-lea președinte al S.U.A. impune în lumea reflecțiilor teoretice și mai ales în cea a acțiunii politice, un nou curent ideologic, „dreapta tech” care, pe lângă puntea ce o face între utopiile libertariene și valorile conservatoare, aduce în prim plan un nou actor al vieții sociale, cu un viitor imprevizibil, Inteligența Artificială, prin aplicațiile sale¹³. Această ideologie care definește noul centru mondial de putere, creat prin alianța dintre politică și noile tehnologii ale celei de-a patra revoluții industriale și care domină poziția americană în materie, pornește de la teza conform căreia progresul tehnologic trebuie urmărit neîncetat, fără a ne preocupa mai deloc de costurile potențiale ori de riscurile pe care le generează pentru societate (Max Chafkin); statul nu e eficient, întrucât impune numeroase reglementări „idioate”, care înseamnă pierdere de timp și trebuie ca el însuși să fie gestionat precum o întreprindere. O atare stare induce afirmarea și practicarea unei nevoi de dereglementare, de simplificare administrativă și de redimensionare a sistemului componentelor guvernamentale. Definindu-se ca o „combinație între acceptarea inegalităților drepte, cu deschiderea spre schimbare a stângii” o asemenea viziune propune investiții și experiențe în noi spații de libertate personală maximă, pe care guvernele să nu le poată atinge prin acțiunea lor, respectiv cyberspațiu, cosmos ori ocean.

Desigur, în domeniul IA o atare perspectivă a implicat pentru început o reacție adversă față de preocupările de reglementare a dezvoltării și utilizării aplicațiilor inteligenței artificiale. Chiar dacă, potrivit unui sondaj Ipsos, 83% din americani „nu au încredere că întreprinderile care dezvoltă sistemele de IA o fac în mod responsabil”, programul republicanilor americani se pronunță pentru abrogarea „periculosului decret al lui Joe Biden” (din octombrie 2024) care ar împiedica inovarea în materie de IA și ar impune ideile stângii radicale în afirmarea acestei tehnologii. Dimpotrivă, conservatorii susțin „dezvoltarea unui IA fondată pe libertatea de expresie și înflorirea ființei umane”. Combinarea concurenței tehnologice în termeni geopolitici conduce la dilema dacă „o altă inteligență artificială e posibilă”¹⁴, respectiv una „comunistă” și apoi dacă aceasta va urma în mod necesar modelul chinezesc, cu platforme copiate după cele ale marilor societăți americane și supuse unui control statal strâns ori mai degrabă o abordare de tipul statului social à la européenne, cu o dezvoltare centralizată în mâinile instituțiilor publice. Cea de-a doua opțiune prezintă o oarecare atracție, cu atât mai mult cu cât cursa IA tinde astăzi de a trece rapiditatea înaintea calității, iar o finanțare publică a IA generative, care s-ar însoți de o selecție riguroasă a datelor, precum și cu o supervizare exigentă ar putea crește calitatea instrumentelor și atractivitatea prețului facturat întreprinderilor cliente, garantând astfel o mai bună remunerare a creatorilor de conținuturi. Nu în ultimul rând, apar și alte întrebări de genul: a căuta să se dezvolte o economie socialistă a inteligenței artificiale, nu ar însemna însă a capitula în fața Silicon Valley? O IA „comunistă” ori „socialistă” ar trebui să se limiteze a decide cine deține și controlează datele ori și a

¹³ V. Faure, *Comment la droite tech américaine a pris le pouvoir*, „Le Monde”, 15 novembre 2024.

¹⁴ E. Morozov, *Une autre intelligence artificielle est possible*, „Le Monde diplomatique”, août 2024.

modifica modelele și infrastructurile informatice? Nu ar putea fi ele purtătoare de transformări mai profunde? Lăsând pe seama specialiștilor strict preocupați de atari aspecte, să mai remarcăm faptul că, în orice caz, această a doua abordare globală presupune, în principiu, o reglementare juridică complexă a conceperii și utilizării tehnologiilor de IA care se manifestă deja sub forma a două modele fundamentale: cel chinez (afereț unei economii afiliate ideologic) și, respectiv, cel european (operat într-o și cu pretențiile unei economii de piață).

În același timp, fie și cu titlu subsidiar, nu putem ignora nici poziția denunțării unei „industrii a diversivunii”, ai cărei profeți ar clama interesat și alarmist provocările IA mai degrabă pentru a convinge liderii mondiali de importanța întreprinderilor lor, asigurându-se astfel că au ajuns și rezonat la urechile legislatorului și a atrage capitaluri¹⁵. Desigur, controverse inevitabile într-o perioadă de tranziție a problemei care trebuie să fie privite și tratate în termenii lor cât mai reali, obiectivi.

2.2. Geopolitica IA și guvernanta sa juridică

Noua natură tehnologică a IA, în mod singular duală și transversală, inițiată de sectorul privat reprezintă o radicală schimbare de paradigmă. Ea constituie atât o revoluție cognitivă cât și una industrială, care necesită o adaptare a grilei de lectură a legislatorului. Așa cum au arătat-o unele precedente de până acum (precum dezbaterile privind bioetica după anii 1970) reglementarea tehnologică e înainte de toate o alegere a societății și un instrument de *soft power* pentru o serie de state. Caracterul extraterritorial al reglementărilor privind inteligența artificială, în fapt mizele geopolitice și ale influenței S.U.A., Chinei ori Europei fac ca diferitele abordări să se concureze spre a încadra IA și fiecare dintre aceste regiuni stabilesc și aplică norme ce reflectă prioritățile lor ideologice, economice și sociale specifice. De altfel, în literatura de specialitate, pornindu-se de a speranțele și temerile născute de dezvoltarea internetului și a inteligenței artificiale în ultimele decenii, se prefigurează o veritabilă geopolitică a noilor tehnologii, marcată de prezența marilor actori publici și privați. De partea primilor regăsim, ceea ce unii autori denumesc „trei imperii de reglementare”: S.U.A., China și Uniunea Europeană¹⁶. În grupa secunzilor se înscriu multinaționale precum Amazon, Apple, Google, Meta și Microsoft nenumăratele lor start-ups, care dețin ele însele o putere economică considerabilă, în continuă creștere și o influență politică corespunzătoare. Și apoi o concurență la nivel înalt, deopotrivă în plan orizontal și vertical. În relația orizontală se manifestă modelul mai degrabă nereglementat, libertarian, axat pe piață – pentru S.U.A., de reglementare centrat pe stat în privința Chinei și țăr murit de drepturi pentru UE. Fiecare din aceste mari tendințe se exercită la o scară globală, cu puncte de diferență, dar și cu aspecte asemănătoare. În spectrul vertical interesează mai ales raporturile de putere public/privat economice. În S.U.A. și China gigantii digitalului și ai inteligenței artificiale sunt considerați mai degrabă ca aliați (semnificativă fiind alianța deschisă realizată între D. Trump și E. Musk în privința alegerilor prezidențiale din noiembrie 2024, a rezultatelor sale și a administrației americane federale, post-ianuarie 2025) și mai degrabă ca inamici ai politicilor reglementare

¹⁵ Precum Th. Prévost, în *Les prophètes de l'IA. Pourquoi la Silicon Valley nous vend l'apocalypse*, Lux Éditions, Paris, 2024.

¹⁶ A. Bradford, *Digital Empires – The Global Battle to Regulate Technology*, Oxford University Press, Oxford, 2023, p. 216.

trăim o epocă în care informațiile abundă, dar informațiile utile rămân rare. Ele stimulează productivitatea și sunt mai importante decât oricând în economia de azi.

Într-o atare situație generală, se afirmă că IA ar fi o afacere prea gravă și decisivă pentru ca marii giganți tech americani și S.U.A. să se plieze (necon condiționat) la regulile europene, cu atât mai mult cu cât Europa, care produce norma mondială, e prea slabă (tehnologic) spre a o impune ca atare!

Alianța, cu rezonanțe geostrategice între puterea politică și cea tehnologică (reprezentată acum de cea digitală și cea a inteligenței artificiale, convergente într-un ecosistem complex) pare a anunța chiar sfârșitul ciclului bicentenar al liberalismului politic și al constituționalismului juridic în termenii lor clasici și emergența astfel a unei guvernante în care redefinim condiția umană, una care implică și punerea în discuție a concepției și practicii drepturilor omului, democrației și statului de drept. Dar, în cele din urmă, așa cum așa cum concluziona într-o tribună publicată în preajma Anului Nou 2025, profesorul Daron Acemoglu laureat al Premiului Nobel pentru economie 2024, important este, în acest context nebulos, să înțelegem, să acceptăm și să acționăm pentru o IA în serviciul ființei umane și sub controlul său permanent și decisiv și pentru acesta să o orientăm în direcția promisiunii pe care o reprezintă. În acest sens avem nevoie de un nou narativ în media, în cercurile politice și societatea civilă, precum și de politici publice adecvate și, nu în ultimul rând, de cea mai bună reglementare posibilă în această materie și în contextul general de afirmare a revoluției inteligenței artificiale. Și nu putem a ne îndrepta ferm pe această cale a succesului, decât începând prin înțelegerea cât mai deplină a problematicii aferente și a particularităților sale de manifestare în diversele domenii².

În contextul reasezării geostrategice generate de demondializarea și crearea de noi poluri de putere, sub influența puternică a alianței dintre politică și marile corporații tech, se conturează tendința eliminării oricăror încadrări („obstacole”) reglementare, ca urmare a dorinței de a se edifica „o societate post-umanistă, fără stat, condusă de genii ale tehnologiei”. Revendicarea libertății (absolute) de expresie ar disimula voința de a face să dispară orice noțiune de adevăr, de a stabili o echivalare între tot și contrariul său și de a induce o strategie ideologică a haosului, care suscită siderare și dezarmează adversarii săi. O informație vine imediat să se contrazică cu o alta; o atare saturare cognitivă o privează deci de orice valoare absolută. Ori, fără adevăr stabilit, nu poate exista dezbatere democratică³. Din această perspectivă, UE devine, pentru promotorii interesați ai „strategiei haosului”, ca singură putere economică mondială capabilă de a legifera spre reglementarea sectoarelor lor economico-tehnologice de interes – noile tehnologii ale informației și de comunicare sau de inteligență artificială – și principalul adversar și țintă a criticilor venite din partea lumii dereglementate. O atare situație ridică probleme pentru modelul european de abordare a realizării și utilizării aplicațiilor digitale și de IA, concepute ca unele responsabile de încredere, centrate pe om și valorile societății, ceea ce implică în mod necesar controlul uman și reglementarea etico-juridică⁴. O provocare majoră care presupune, înainte de toate, un răspuns european

² Daron Acemoglu, *Prix Nobel d'économie 2024: „Le monde doit œuvrer pour une IA au service de l'être humain”*, tribune, „Le Monde”, 27 decembre 2024.

³ G. Araud, *Pourquoi les provocations de Musk sont plus alarmantes que celles de Trump*, „Le Point”, 10.01.2025.

⁴ E. Berretta, *Ingérences d'Elon Musk: les élus allemands demandent des comptes à Bruxelles*, „Le Point”, 8 janvier 2025.

imediat, coordonat și ferm la aceste amenințări, în numele „suveranității digitale”, având ca reper esențial asigurarea consecventă a „respectării drepturilor cetățenilor și aplicarea legislației europene”. O speranță întărită recent și de rezultatele Summitului de la Paris pentru acțiunea privind IA (10–11 februarie 2025) de configurare a unei a treia căi mondiale în materie.

Asemenea evoluții rapide și masive nu puteau să rămână indiferente nici lumii juridice, așa încât, mai întâi legislatorii, dar urmați rapid de jurisprudență și doctrină, au reacționat adoptând inedite reglementări, chiar dacă nu întotdeauna bine articulate deopotrivă cu realitatea tehnologică și corpusul juridic general, și au creat mediul juridic necesar. Potrivit unor estimări, până la finele lui 2023, au fost adoptate circa 150 de legi care menționează în textul lor IA și această tendință e pe cale a se intensifica și diversifica⁵. Exemplul european dă tonul și în această privință, odată cu adoptarea *IA Act*, reglementarea-cadru în domeniu a UE (13 iunie 2024), urmată apoi, tot în context continental, de *Convenția-cadru a Consiliului Europei* privind IA și drepturile omului, democrația și statul de drept (Vilnius, 5 septembrie 2024), primul tratat internațional cu vocație universală în domeniu. În paralel cu atari inițiative europene, multiplicarea proiectelor de legi în mai multe regiuni marchează un proces legislativ în plin avânt. Totuși așa cum se întâmplă frecvent în atari situații de ruptură receptarea noii reglementări rămâne complexă în practică. Dincolo de o anumită „inflație legislativă”, care riscă să afecteze accesibilitatea și claritatea textelor, este de domeniul evidenței ca fiecare act normativ oglindește contextul în care a fost redactat, reflectând viziunea sub care demersurile aferente adoptării sale au fost întreprinse.

În continuarea orientării strategice fundamentale a noii Comisii Europene în materie politico-reglementară, de a păstra ceea ce s-a realizat și prioritar a trece la aplicarea deplină a acquis-ului, la nivelul UE s-a inițiat proiectul „scutului democratic european”, promovat la nivelul Parlamentului European prin crearea unei comisii speciale de analiză a aspectelor aferente și care să formuleze propuneri concrete în acest sens. El se va sprijini pe ceea ce există deja, va identifica lacunele și inspira idei pentru toate politicile pertinente, pentru a asigura „un scut democratic puternic”, capabil să răspundă provocărilor emergente, ingerințelor străine, respectând, în același timp, drepturile omului, democrația și statul de drept, ca valori definitorii, inalienabile ale construcției europene⁶.

Sub aspectul desfășurării activităților digitale, cât și al utilizării IA UE e dotată cu instrumente reglementare care permit să concilieze, pe teritoriul său, în mod suveran, ținând seama de istoria și de cultura sa, libertatea de expresie și valorile democratice. *Il faut s'en servir, sans faiblir !*⁷

Digital Service Act (DSA) – Regulamentul (UE) 2022/2065 din 19 octombrie 2022 privind serviciile digitale – e menit să permită UE să acționeze contra conținuturilor ilegale și orice formă de dezinformare pe Internet, în timp ce Digital Market Act (DMA) – Regulamentul (UE) 2022/1925 din 14 septembrie 2022 privind piețele digitale – urmărește abuzurile de poziție dominantă iar după intrarea lor în vigoare au fost deschise mai multe anchete îndreptate împotriva acelor de nerespectare a exigențelor juridic impuse unor giganti

⁵ F.G. Sell, *Regulating under Uncertainty: Governance Option for Generative AI*, Stanford Cyber Policy Center, 2024, p. 12.

⁶ A. Jaulmes, *Elon Musk, un «troll» global à l'assaut du Vieux Continent*, „Le Figaro”, 8 janvier 2025.

⁷ *L'Union européenne doit tenir tête à Elon Musk et Mark Zuckerberg*, Editorial, „Le Monde”, 10.01.2025.

ai tech-ului, în special cu sediul peste ocean. Probleme asemănătoare se vor ridica și în privința aplicațiilor inteligenței artificiale. Este vorba de o confruntare între modele de abordare și de reglementare; reglementarea digitală europeană, care presupune ca actorii implicați să facă jocul, va supraviețui cu dificultate dacă marile platforme americane decid cu toate de a i se sustrage⁸. Desigur, în această ecuație complexă avansul reglementar nu e suficient, el trebuind a fi însoțit spre succes de investiții corespunzătoare în aceste sectoare de vârf⁹. Și aceasta în condițiile în care, prin programul său în 50 de puncte anunțat la 13 ianuarie 2025 și menit să facă din Marea Britanie un lider mondial în domeniul IA, guvernul britanic se declară „cel mai bun aliat pentru liderii mondiali ai acestei tehnologii” și se sustrage astfel frontului comun european. În plus, e cunoscut faptul că Londra nu dorește să creeze legi specifice pentru a regla această tehnologie, iar după ce, în noiembrie 2023 a găzduit primul summit mondial dedicat riscurilor prezentate de IA, prin noua strategie pare a lua în considerare și chiar a supralicita beneficiile acesteia mai ales pentru piața muncii și viața cotidiană.

Conjugat cu asemenea preocupări de reglementare, o atenție deosebită se impune a fi acordată emergenței unei guvernante adecvate și eficiente, deopotrivă națională, unional-europeană și mondială în materie. Totul într-un echilibru, pe de o parte, cu politicile și strategiile din alte domenii, în curs de desfășurare, iar pe de alta cu exigențele stimulării inovației în contextul unei competiții internaționale acerbe pentru cucerirea supremației ori cel puțin a unui loc confortabil în ecosistemul tot mai complicat al geotehnologiei. În pofida vocilor, chiar tunătoare ridicate împotriva oricărei încadrări juridic-etice, în stilul libertarian ce caracterizează faza dezlănțuirii sălbatice a revoluției IA, mizele existențiale apărute deja în dezvoltările tehnologice impun a nu abandona calea păstrării controlului uman asupra fenomenului, care nu se poate asigura decât prin reglementare și guvernanta adecvate. În privința UE norma și instituționalizarea armonizării țin de însăși existența pieței unice și de natura construcției europene, iar în afara lor acțiunea comună nu poate exista.

Privind cu îngrijorare la evoluțiile fluctuante în ultima perioadă, va trebui, desigur, ca și abordările problematicei IA să se moduleze într-o anumită măsură, în consecință, dar o etapă (trecătoare!) nu poate să marcheze esențial și definitiv o transformare așa de radicală și de complexă, precum cea presupusă de noile tehnologii, inclusiv sub dimensiunea sa juridică.

De aceea, acum la un moment aparent de cumpănă, când mulți atacă embrionul reglementar privind IA dobândit la nivel european și în mai multe țări și amenință cu demantelarea lui, în favoarea unui „far west” juridic, iar Uniunea Europeană și Europa în general încearcă să reziste valului, promițând o simplificare și suplețe a reglementărilor adoptate și chiar un „moratoriu” în dezvoltarea lor, credem că reflecția teoretică în materie nu trebuie să se domolească și să intre, la rândul-i, într-o stare de „adormire”. Dimpotrivă, ni se pare că, procedând așa, deși tot mai conștienți de provocările mersului fenomenului tehnico-științific actual, am risca să ne autocondamnăm nu numai la un retard juridico-civilizațional, ci mai ales la o situație fără întoarcere, o alunecare spre haos, tehnologic și societal catastrofal. Posibilitățile unei guvernante și reglementări spre o inteligență artificială

⁸ V. Malingre, *Europe: la régulation du numérique à l'épreuve de l'offensive de Trump, Musk et Zuckerberg*, „Le Monde”, 13 janvier 2025.

⁹ N. Bouzou, *Interdire X (ex-Twitter), un symptôme de l'hystérie réglementaire et du défaitisme bruxellois*, „Le Figaro”, 12 janvier 2025.

inclusivă și durabilă pentru popoare și planetă întrezărite la ultimul Summit de profil din februarie 2025 de la Paris ne arată că a „treia cale”, prin excelență una a leadershipului european, în care revoluția IA se conjugă cu cea ecologică, spre un orizont al dezvoltării durabile, reprezintă marea șansă momentului istoric de azi și de mâine. Și aceasta cu participarea reglementării adecvate și a unei cooperări multilaterale, guvernată de reguli ferme și general acceptate. Ignorând parcă deruta reglementară, jurisprudența înregistrează, cu consecvență, noile și tot mai numeroasele impacturi juridice ale IA, doctrina generează lucrări fondatoare, iar învățământul superior înscrie în curricula sa dimensiunile noii discipline de studiu și ineditului orizont de cercetare științifică.

După cum e cunoscut, inteligența artificială e și o știință, și încă una la dimensiunile temporale ale istoriei cunoașterii, tânără, născută ca disciplină practică în 1956, în urma conferinței de la Dartmouth, care se sprijină, în concret, pe mai bine de o jumătate de secol de progrese științifice. Ea cunoaște avansuri spectaculoase în ultimii cincisprezece ani, care deschid atâtea provocări deopotrivă pentru cercetare și inovare. În afară de atari aspecte strict tehnico-științifice se ridică problema, fundamentală, a difuzării IA în lumea socio-economică și culturală și care impune, în principiu, multidisciplinaritatea. Din această perspectivă, se consideră că în special științele sociale, *dreptul*, fizica și multe alte discipline au tot atât de contribuit la acest fenomen precum matematicile și informatica¹⁰. Numai că „bătrânul” drept, spre a reacționa adecvat la noile realități tehnologice și implicațiile lor, are nevoie, la rândul-i, pentru aceasta, de transformări și adaptări extraordinare, treptate dar profunde, mergând până la schimbări de esență și de natură. O nouă ramură de drept și inedită disciplină științifică și revendică astfel legitimitatea și locul cuvenit în Republica științelor juridice: *Dreptul inteligenței artificiale!*

Sub imperiul unor atari considerente și concluzii, nu am pregetat, așadar, la încercarea de a cristaliza și expune, într-un demers cu pretenția unei oarecare coerențe, elementele de etapă ale procesului de constituire a *Dreptului inteligenței artificiale* (DIA). Pe lângă imboldul propriu, generat de determinarea lăuntrică, personală de a fi întotdeauna în avangarda progresului juridic, a intervenit și unul instituțional, legat de introducerea la Universitatea Ecologică din București (UEB) a primului master din România de DIA și continuarea lui prin teme de profil, în cadrul Școlii de Doctorat în Drept a UEB. Desigur, în plină concordanță cu starea dezvoltării dreptului pozitiv pertinent, național, unional-european și internațional, evoluția jurisprudenței și a doctrinei specifice și analiza de față rămâne una incompletă, preponderent de etapă, mai precis a începuturilor juridice ale inteligenței artificiale. Ea este dominată de prefigurarea riguroasă a modelului juridic european de dezvoltare a IA și a guvernantei sale, exprimat într-o ecuație normativă ce reflectă înseși particularitățile celor două organisme de structurare a cooperării și de exprimare a solidarității regionale, într-un spațiu civilizațional ce continuă moștenirea culturală greco-romană, inventatoarea dreptului ca fenomen social. Într-adevăr, în ritm cu evoluția tehnologiei, Europa a adoptat două acte normative majore, fondatoare, de anvergură pentru dreptul UE – regulamentul 2024/1689 – și altul, un instrument de drept internațional, de sorginte europeană dar cu vocație universală, adoptat în cadrul Consiliului Europei, Convenția-cadru, creând astfel nucleul unui dispozitiv juridic pertinent, cu două fațete – una internă, a Uniunii și alta

¹⁰ C. Hudelot, *Un rapide panorama de l'intelligence artificielle et de ses principales approches*, în „Dalloz IP/IT”, février 2025, p. 73.

externă, a Consiliului, deschisă spre ordinea juridică mondială, gerându-se astfel un model cu rol de leadership.

Din perspectiva unor asemenea evoluții și mize schițate mai sus, demersul teoretic subsumat proiectului *Elemente de Dreptul inteligenței artificiale* ca suport didactico-universitar și ca deschidere și aspirație doctrinală încearcă să surprindă și să exprime, cât mai exact și mai elocvent posibil, dimensiunile și orizonturile reacției juridice existente, preconizate și posibile la revoluția tehnico-societală pe care o impune inteligența artificială.

Limitele reușitei sunt, la rândul-le, ușor de detectat; ele rămân legate cu precădere de starea normativității juridice aferente, de echivocul poziționărilor politico-strategice ale momentului din partea actorilor dominanți și perspectivele de evoluție acum previzibile. Șansele succesului său, care impulsionează oarecum cercetarea, inclusiv întreprinderea de față, țin mai ales de implacabilitatea mersului științifico-tehnologic, alimentată de mizele determinante aflate în joc pentru fiecare și pentru chiar ansamblul umanității ca specie între specii.

Dacă în inițiativele noastre de pionierat anterioare, legate de dreptul mediului și al climei, ne confruntăm cu unele dificultăți de etapă, legate de conjuncturi trecătoare și dependente într-o oarecare măsură de opțiunea politico-strategică tolerată de urgența ecologică, în privința dreptului inteligenței artificiale ezitățile aparțin de resortul aspectelor egoiste exprimate în termenii unor câștiguri economice imediate, e adevărat enorme, dar în ultimă instanță puerile și repede risipite.

Revenind la termenii concreți ai demersului preponderent didactico-universitar, realitățile normative ne-au obligat la o prezentare fragmentară a problematicii DIA, dar una pornind de la o luare în considerare a premiselor tehnico-științifice în profunzimea lor, detectarea mutațiilor pe care le presupune și prefigurarea transformărilor pe care le implică. Așa se face că volumul se rezumă la și exprimă mai ales prefigurări și generează așteptări. El surprinde, mai întâi, provocările generale ale revoluției IA și le contextualizează juridic. Apoi, printr-o poziționare asumată occidentală și preponderent europeană sunt avute în vedere și tratate spre analiză și relevare adecvată posibilitățile (capacitățile) de valorificare, prin efort jurisprudențial creator, a „rezervelor” oferite de cadrul juridic preexistent, de instituțiile juridice tradiționale. Este vorba, mai ales, de concepte și perspective legate de aspecte precum subiect/obiect de drept, răspundere civilă, administrativă sau penală, guvernanță publică sau corporatistă ș.a. Un element indispensabil major l-a reprezentat raportarea impactului IA la exigențele și starea drepturilor umane fundamentale. Nucleul dur al aspectului reglementar e legat de analiza cadrului normativ generat în ultima perioadă spre reglementarea IA, în multitudinea dimensiunilor sale de drept internațional, drept al UE și drept comparat. Aparatul conceptual încearcă a fi omniprezent și completat cu prioritățile și perspectivele prefigurate în capitolul final.

Cu asemenea gânduri îndrăznim să încredințăm tiparului paginile ce urmează, cu simpla dorință de a marca deschiderea, și la noi, a noului capitol al cunoașterii juridice pe cale a se construi, *Dreptul inteligenței artificiale*.

Autorul

Capitolul I

INTRODUCERE. NEVOIA DE REGLEMENTARE ȘI PERSPECTIVE DE REALIZARE A GUVERNANȚEI JURIDICO-INSTITUȚIONALE A INTELIGENȚEI ARTIFICIALE (IA)

Aflată încă la începuturi, reglementarea juridică a inteligenței artificiale (IA) are, totuși, deja propria-i istorie, se confruntă în prezent cu numeroase provocări specifice fazei stabilii marilor fundamente și a cristalizării principiilor dominante și anunță prefigurarea reperelor inconfundabile ale unui drept propriu, ca nouă ramură a sistemului juridic și inedită disciplină științifică. În același timp, schimbările rapide la nivelul opțiunilor politice și reșezările la nivelul competiției geotehnologice determină evoluții numeroase în privința reglementării/nereglementării, a valorilor etico-juridice proferate și a instituțiilor și mecanismelor procedural-instituționale promovate.

Potrivit evaluărilor specialiștilor domeniului, după 2010 s-au înregistrat, în acest sens, peste 600 de rapoarte, cadre și norme publice sau private în legătură cu inteligența artificială și robotica.

Suntem în fața unui proces complex, novator și crucial, în care ritmul reglementării poate ține cu greu pasul cu rapiditatea inovației tehnologice, iar natura sa intrinsecă suferă transformări majore în logica exprimării specificului și adecvării răspunsului juridic aferent la implicațiile unei revoluții științifico-tehnice majore. Analiza și desprinderea particularităților lui pot oferi semnificative concluzii asupra chiar a viitorului dreptului ca fenomen social-civilizațional și a metamorfozelor ce îi vor marca existența în etapa următoare a dezvoltării societății umane.

În același timp, reglementarea juridică se confruntă cu un fenomen tehnologic și societal, cu implicații și consecințe încă imprevizibile, deopotrivă pozitive și negative, greu de adus și de promovat într-un echilibru dinamic favorabil. Din această perspectivă interesează mai ales riscurile asociate utilizării (ori defectuoasei folosiri) a IA, trei dintre ele distingându-se în mod deosebit: cele existențiale pentru special umană, legate de o inteligență artificială generală (generalizată), cele pentru locurile și piața muncii și, respectiv, cele asociate utilizării metodelor de învățare, în particular cele aparținătoare „învățării profunde”. Marea dilemă rămâne aceea dacă inteligența artificială ar putea ajunge a avea răspuns la toate problemele și s-ar substitui umanului până într-atât încât să facă să piară inteligența umană, care s-ar înclina în fața potențialului imens al mașinii.

În același timp, dincolo de atari întrebări de ordin (mai ales) filosofic, dar și cu implicații practice tot mai numeroase și mai evidente, IA a devenit, la nivel mondial, o miză majoră în competiția științifico-tehnologică, economică și mai ales militară. Într-o asemenea perspectivă, intervenția dreptului și reglementarea juridică a acestor provocări, deopotrivă indispensabile și inevitabile implică transformări radicale. Ceea ce presupune o analiză adecvată,

dezbateri intense cu concluzii relevante și dinamice pe măsura fenomenului aferent. Nu în ultimul rând, asistăm, la nivel geostrategic, pe lângă competiția acerbă de ordin economico-tehnologic și la una subsidiară, dar relevantă în planul reglementării, în sensul construirii, și în această privință, a trei mari „blocuri”: cel preponderent dereglementar (american), reglementar ponderat (UE) și de reglementare strictă (China). Marile firme de înalte tehnologii americane văd în UE singura putere economică, mondială capabilă de a legifera pentru a reglementa sectorul lor, și principalul adversar al lumii dereglementate unde pot să-și desfășoare influența și dominația fără opreliște și control public, cu semnificațiile inerente.

1. „Inteligența artificială” ca „obiect de drept”

A trata despre „reglementarea IA” înseamnă implicit a considera și a susține teoretic că „inteligenta artificială” e un obiect creat de ființa umană, o capacitate aplicată/existentă în măsura de cum există fiecare produs/obiect denumit „inteligenta artificială”. Într-o accepțiune generală (abstractă) clasică, dreptul e mulțimea de condiții ce trebuie îndeplinite spre a exista binele; acesta se manifestă atunci când ne bucurăm de drepturi și îndeplinim îndatoririle, iar dreptul „definește ce trebuie să existe pentru a fi bine”. În același timp, relația juridică e câmpul de acțiune/aplicare al dreptului, acolo unde trebuie să se exercite drepturile și să se îndeplinească obligațiile. Privită într-o atare ecuație prealabilă, cum relația juridică e validă atunci când părțile sale întregul ei coincide cu dreptul, când în acest cadru se află IA și aceasta din urmă devine valabilă dacă și numai dacă presupune deplina exercitare a drepturilor și îndeplinirea obligațiilor stabilite în conținutul raportului juridic aferent. În consecință, se impune o concluzie scurtă dar relevantă.

Faptele nu definesc dreptul, el fiind predefinit. Inteligența artificială nu face decât să ne arate că regulile juridice sunt insuficiente în ceea ce o privește. El se aplică în măsura în care se construiește și se exprimă relația juridică corespunzătoare. Ea poate fi o formă de îndeplinire a dreptului și un stimul de dezvoltare a sa.

La rândul său, marea provocare doctrinală a unui „drept al inteligenței artificiale” presupune, deopotrivă, normativitate și aparat conceptual, într-o ecuație adecvată. Ambele având ca premisă noțiunea de *inteligenta artificială* în accepțiune juridică. Într-adevăr, sintagma e compusă din 2 cuvinte; primul trimite la capacitatea de a gândi, în timp ce secundul semnifică produs de uman. În consecință, se poate susține că IA e un produs de reflecție, creat de persoane fizice. Inteligența artificială apare ca un oximoron, pentru că denumirea juxtapune doi termeni contradictorii: pe de o parte, inteligența e asociată facultăților cognitive autonome, iar, pe de alta, vocabula artificială trimite la sisteme informatice lipsite de orice conștiință. Convenirea, acceptarea universală și consacrarea juridică fermă a înțelesului comun acordat sintagmei reprezintă o importanță majoră pentru stabilirea obiectului de reglementare și structurarea normativității aferente.

Așadar, într-o percepție proprie și printr-o evoluție particulară reglementarea juridică a IA are propria-i justificare teoretică și impunere practică, ambele pornind de la poziționarea de principiu a calificărilor tehnologiilor aferente ca un obiect, unealtă, instrument și, în ultimă instanță, subiect deopotrivă în plan obiectiv și al dreptului.

2. Ambiguitatea actorilor reglementării și a contribuției lor

Într-un reușit eseu dr. A. Mhalla, cercetător la Laboratorul de antropologie politică al EHESS din Paris, specialist în mizele politice și geopolitice ale digitalului, surprinde și expune implicațiile fenomenului relațiilor ambivalente întreținute și dezvoltate între BigTech și state, așa-numita *tehnopolitică*, și atrage atenția asupra riscurilor „de privatizare a două bunuri de consum intangibile: libertatea de expresie... și democrațiile noastre”¹¹.

Este de domeniul evidenței că astăzi s-a ajuns ca dinamica BigTech și cea BigState, acelea care utilizează giganții tehnologici spre a-și alimenta politica de putere, se pătrund și se potențializează reciproc. Parteneriatul între public și privat, precum cele dintre NASA și SpaceX ori Palantir și Pentagon sunt elocvente în acest sens. În funcție de culoarea (politică) a administrației, natura ambivalenței interdependențelor lor poate să fie mai mult sau mai puțin accentuată cu un punct de piedică: chestiunea reglementării business-ului lor¹².

Nu știm încă cum se cuvine reacționat normativ și instituțional la atari situații ambivalente, contradictorii. Cert este că vechile mijloace de apărare a valorilor publice, comune, precum instituțiile secolului al XX-lea nu mai sunt operabile cu adevărat și cu atât mai puțin eficiente, întrucât actorii s-au schimbat, iar formulele de putere, la rândul-le, au evoluat. Exemplul reglementării europene privind serviciile digitale, Digital Services Act [Regulamentul (UE) 2022/2065 din 19 octombrie 2022 privind o piață unică pentru serviciile digitale], care a stabilit cadrul juridic vizând problemele moderației și responsabilității rețelelor sociale e elocvent și în această privință. Ca principiu, un text oficial este absolut necesar într-o societate democratică, precum o exigență a statului de drept. În același timp trebuie văzut și în ce măsură acesta are un conținut adecvat, dispune de o procedură spre a i se asigura eficacitatea și deci spre a-și afirma eficiența și justifica adoptarea. Ori, în mod evident, noile tehnologii digitale și de inteligență artificială prezintă inedite provocări de acest gen în raport direct cu mizele pe care le angajează.

¹¹ *Technopolitique: comment la technologie fait de nous des soldats*, Seuil, Paris, 2024, p. 8. O ilustrare elocventă a unor atari evoluții și amenințări o reprezintă discuția difuzată luni 12 august 2024 pe rețeaua socială X, între Donald Trump, candidat la președinția S.U.A., și Elon Musk care, după preluarea de pe Twitter, și-a depășit statutul de tehnolog și s-a transformat într-un actor politic. Cazul patronului lui XCorp nu e singular; o parte a elitei tehnologice din Silicon Valley s-a apropiat de ideile *New Right*, cărora „trumpismul” le e o simplă traducere politică. Magnatul tehnologic dorește, în mod deschis, să joace un rol în arhitectura politică democratică americană și în conversația invocată lasă să se subînțeleagă că ar putea participa la o nouă, eventuală, administrație D. Trump la Casa Albă.

¹² Într-o atare perspectivă sunt invocate câte două secvențe recente care au demonstrat insuficiența răspunsurilor instituționale față de acești actori sistemici hibridi. La începutul lunii august E. Musk genera una pe rețele sociale, vorbind de „război civil” à propos de tulburările din Marea Britanie marcate de acțiunile violente ale reprezentanților formațiunilor extremiste de dreapta îndreptate contra imigranților, tensionând relațiile cu Downing Street. În aceeași săptămână aflam că doi astronauți americani erau blocați pe stația ISS ca urmare a avariilor rețelei Starliner nava Boeing. În cele din urmă, NASA a trebuit să-și recunoască neputința de a face față situației și să solicite SpaceX ajutorul pentru repatrierea lor în câteva luni. Așadar, două cazuri în care Elon Musk ne apare într-o situație de agent perturbator, iar în alta ca o soluție de redundanță indispensabilă, așa cum s-a demonstrat și în privința cazului sistemului Starlink în Ucraina.

2.1. Ne(de)reglementare vs. reglementare a IA în ecuația confruntării geopolitice

Rolul evident al unui grup de circa 20 de miliardari (din cei aproximativ 70) din *Silicon Valley*, în frunte cu Elon Musk (desemnat în fruntea preconizatului departament pentru eficiență guvernamentală, din afara Casei Albe), în realegerea lui Donald Trump ca al 47-lea președinte al S.U.A. impune în lumea reflecțiilor teoretice și mai ales în cea a acțiunii politice, un nou curent ideologic, „dreapta tech” care, pe lângă puntea ce o face între utopiile libertariene și valorile conservatoare, aduce în prim plan un nou actor al vieții sociale, cu un viitor imprevizibil, Inteligența Artificială, prin aplicațiile sale¹³. Această ideologie care definește noul centru mondial de putere, creat prin alianța dintre politică și noile tehnologii ale celei de-a patra revoluții industriale și care domină poziția americană în materie, pornește de la teza conform căreia progresul tehnologic trebuie urmărit neîncetat, fără a ne preocupa mai deloc de costurile potențiale ori de riscurile pe care le generează pentru societate (Max Chafkin); statul nu e eficient, întrucât impune numeroase reglementări „idioate”, care înseamnă pierdere de timp și trebuie ca el însuși să fie gestionat precum o întreprindere. O atare stare induce afirmarea și practicarea unei nevoi de dereglementare, de simplificare administrativă și de redimensionare a sistemului componentelor guvernamentale. Definindu-se ca o „combinație între acceptarea inegalităților drepte, cu deschiderea spre schimbare a stângii” o asemenea viziune propune investiții și experiențe în noi spații de libertate personală maximă, pe care guvernele să nu le poată atinge prin acțiunea lor, respectiv cyberspațiu, cosmos ori ocean.

Desigur, în domeniul IA o atare perspectivă a implicat pentru început o reacție adversă față de preocupările de reglementare a dezvoltării și utilizării aplicațiilor inteligenței artificiale. Chiar dacă, potrivit unui sondaj Ipsos, 83% din americani „nu au încredere că întreprinderile care dezvoltă sistemele de IA o fac în mod responsabil”, programul republicanilor americani se pronunță pentru abrogarea „periculosului decret al lui Joe Biden” (din octombrie 2024) care ar împiedica inovarea în materie de IA și ar impune ideile stângii radicale în afirmarea acestei tehnologii. Dimpotrivă, conservatorii susțin „dezvoltarea unui IA fondată pe libertatea de expresie și înflorirea ființei umane”. Combinarea concurenței tehnologice în termeni geopolitici conduce la dilema dacă „o altă inteligență artificială e posibilă”¹⁴, respectiv una „comunistă” și apoi dacă aceasta va urma în mod necesar modelul chinezesc, cu platforme copiate după cele ale marilor societăți americane și supuse unui control statal strâns ori mai degrabă o abordare de tipul statului social à la européenne, cu o dezvoltare centralizată în mâinile instituțiilor publice. Cea de-a doua opțiune prezintă o oarecare atracție, cu atât mai mult cu cât cursa IA tinde astăzi de a trece rapiditatea înaintea calității, iar o finanțare publică a IA generative, care s-ar însoți de o selecție riguroasă a datelor, precum și cu o supervizare exigentă ar putea crește calitatea instrumentelor și atractivitatea prețului facturat întreprinderilor cliențe, garantând astfel o mai bună remunerare a creatorilor de conținuturi. Nu în ultimul rând, apar și alte întrebări de genul: a căuta să se dezvolte o economie socialistă a inteligenței artificiale, nu ar însemna însă a capitula în fața Silicon Valley? O IA „comunistă” ori „socialistă” ar trebui să se limiteze a decide cine deține și controlează datele ori și a

¹³ V. Faure, *Comment la droite tech américaine a pris le pouvoir*, „Le Monde”, 15 novembre 2024.

¹⁴ E. Morozov, *Une autre intelligence artificielle est possible*, „Le Monde diplomatique”, août 2024.

modifica modelele și infrastructurile informatice? Nu ar putea fi ele purtătoare de transformări mai profunde? Lăsând pe seama specialiștilor strict preocupați de atari aspecte, să mai remarcăm faptul că, în orice caz, această a doua abordare globală presupune, în principiu, o reglementare juridică complexă a conceperii și utilizării tehnologiilor de IA care se manifestă deja sub forma a două modele fundamentale: cel chinez (afereț unei economii afiliate ideologic) și, respectiv, cel european (operat într-o și cu pretențiile unei economii de piață).

În același timp, fie și cu titlu subsidiar, nu putem ignora nici poziția denunțării unei „industrii a diversivunii”, ai cărei profeți ar clama interesat și alarmist provocările IA mai degrabă pentru a convinge liderii mondiali de importanța întreprinderilor lor, asigurându-se astfel că au ajuns și rezonat la urechile legislatorului și a atrage capitaluri¹⁵. Desigur, controverse inevitabile într-o perioadă de tranziție a problemei care trebuie să fie privite și tratate în termenii lor cât mai reali, obiectivi.

2.2. Geopolitica IA și guvernanta sa juridică

Noua natură tehnologică a IA, în mod singular duală și transversală, inițiată de sectorul privat reprezintă o radicală schimbare de paradigmă. Ea constituie atât o revoluție cognitivă cât și una industrială, care necesită o adaptare a grilei de lectură a legislatorului. Așa cum au arătat-o unele precedente de până acum (precum dezbaterile privind bioetica după anii 1970) reglementarea tehnologică e înainte de toate o alegere a societății și un instrument de *soft power* pentru o serie de state. Caracterul extraterritorial al reglementărilor privind inteligența artificială, în fapt mizele geopolitice și ale influenței S.U.A., Chinei ori Europei fac ca diferitele abordări să se concureze spre a încadra IA și fiecare dintre aceste regiuni stabilesc și aplică norme ce reflectă prioritățile lor ideologice, economice și sociale specifice. De altfel, în literatura de specialitate, pornindu-se de a speranțele și temerile născute de dezvoltarea internetului și a inteligenței artificiale în ultimele decenii, se prefigurează o veritabilă geopolitică a noilor tehnologii, marcată de prezența marilor actori publici și privați. De partea primilor regăsim, ceea ce unii autori denumesc „trei imperii de reglementare”: S.U.A., China și Uniunea Europeană¹⁶. În grupa secunzilor se înscriu multinaționale precum Amazon, Apple, Google, Meta și Microsoft nenumăratele lor start-ups, care dețin ele însele o putere economică considerabilă, în continuă creștere și o influență politică corespunzătoare. Și apoi o concurență la nivel înalt, deopotrivă în plan orizontal și vertical. În relația orizontală se manifestă modelul mai degrabă nereglementat, libertarian, axat pe piață – pentru S.U.A., de reglementare centrat pe stat în privința Chinei și țăr murit de drepturi pentru UE. Fiecare din aceste mari tendințe se exercită la o scară globală, cu puncte de diferență, dar și cu aspecte asemănătoare. În spectrul vertical interesează mai ales raporturile de putere public/privat economice. În S.U.A. și China gigantii digitalului și ai inteligenței artificiale sunt considerați mai degrabă ca aliați (semnificativă fiind alianța deschisă realizată între D. Trump și E. Musk în privința alegerilor prezidențiale din noiembrie 2024, a rezultatelor sale și a administrației americane federale, post-ianuarie 2025) și mai degrabă ca inamici ai politicilor reglementare

¹⁵ Precum Th. Prévost, în *Les prophètes de l'IA. Pourquoi la Silicon Valley nous vend l'apocalypse*, Lux Éditeurs, Paris, 2024.

¹⁶ A. Bradford, *Digital Empires – The Global Battle to Regulate Technology*, Oxford University Press, Oxford, 2023, p. 216.